

Research Article

การรื้อฟื้นศิลปะการขับลื้อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และบ้านนาียงใต้ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

รัตนะ ตาแปง, สุดาพร นิ่มขำ

The Revival of Thai Lue Ethnic Group Performing Arts: Case Study of Thai Lue Singing Chiangkham District Phayao Province and Ban Nayangtai Lao People's Democratic Republic

Rattana Tapang^{1*}, Sudaporn Nimkam¹

¹Performing Arts Major School of Architecture and Fine Arts, University of Phayao, Phayao Thailand

*Corresponding author; email: rattanatapang@windowslive.com

Received: October 21, 2019

Revised: January 17, 2020

Accepted: February 5, 2020

Published: June 29, 2020

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นการศึกษารูปแบบการขับลื้อในบริบททางสังคมไทลื้อที่อาศัยอยู่ท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์ท้องถิ่น ในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และบ้านนาียงใต้ แขวงน้ำบัก ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการรื้อฟื้นของศิลปะการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาด้วยการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์แบบเจาะจงนักแสดงและผู้อุปถัมภ์การขับลื้อ

ผลการศึกษาพบว่า การรื้อฟื้นของศิลปะการแสดงขับลื้ออำเภอเชียงคำ ทำให้ศิลปะการแสดงที่เกือบสูญหายกลับมาอีกครั้ง เกิดการปรับตัวของการขับลื้อหลังจากที่ได้ทำการรื้อฟื้นจากวิทยากรท้องถิ่นใน 3 รูปแบบ คือ (1) การนำขับลื้อมาแสดงในงานประเพณีท้องถิ่นรูปแบบใหม่ ได้แก่ งานไทลื้อ อำเภอเชียงคำ งานชาติพันธุ์ในจังหวัดพะเยา งานไทลื้อโลก งานต้อนรับแขกในหน่วยงานราชการ (2) การนำขับลื้อเข้าสู่โรงเรียนโดยส่งเสริมให้วิทยากรท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดการขับลื้อ นำมาต่อยอดสร้างนวัตกรรมการขับลื้อในรูปแบบของกลอนแปด และกลอนสี่ ในระดับประถมศึกษาของครูในโรงเรียน (3) การนำองค์ความรู้ดังกล่าวของนักแสดงขับลื้อเผยแพร่ในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ โดยการส่งเสริมจากสมาคมไทลื้อแห่งประเทศไทย

สำหรับการขับลื้อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในบ้านนาียงใต้ พบว่าได้รับการสืบทอดการขับลื้อมาจากครอบครัว เพื่อใช้แสดงในงานมงคลต่าง ๆ มีลักษณะการขับประกอบเครื่องดนตรีที่มีความแตกต่างจากการขับลื้อของเชียงคำ โดยเป่าปี่ 2 เล้า ประกอบการขับเรียกว่า ปี่เกี่ยว สำหรับการขับลื้อของนักแสดงหญิงซึ่งไม่ปรากฏในประเทศไทย แต่ทั้งสองประเทศมีการขึ้นขันครุซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวของนักแสดงก่อนการแสดง ประโยชน์จากการศึกษาทั้งสองประเทศเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่สามารถนำไปพัฒนาารูปแบบการขับลื้อ การสร้างนวัตกรรมการขับลื้อ รวมถึงการนำไปพัฒนาการส่งเสริมกิจกรรมของผู้สูงอายุในชุมชน

คำสำคัญ: การรื้อฟื้น, ไทลื้อ, ขับลื้อ

Abstract

The Revival of Thai Lue Performing Arts: Case Study of Thai Lue Singing. The Development of Research Project Management: Case Study of Cultural Relations between Thai Lue Ethnic Group in Phayao and Thai Lue in Luang Prabang District, Laos. The purposes of the study are (1) to study the adjustment of Thai Lue ethnic group performing arts: a case study of Thai Lue singing, (2) to study basic elements of Thai Lue singing by individual purposive interview, and group interview. The sample of this study were singers, pipe players and leaders or patrons in group of performing arts. The data collected from observation and interview performer and patron.

The study found that the adjustment of Thai Lue ethnic group performing arts at Chiang Kham District was the performing art renewability. Then the group of people who studied Thai Lue singing extended the learning outcomes based on their individual ways by studying from teachers in Laos, Myanmar and Xishuangbanna and learning through online which they could apply for dancing performances in events in community and provinces as well as broaden teaching methodology to students and juveniles.

In Thai Lue singing at Yang Na Tai Village, it found that Thai Lue singing was acquired from family who worked as Thai Lue singers that performed in auspicious ceremonies. The instruments were fans and Thai Lue pipes. However, it differentiates from Chiang Kham District by using two pipes called Pi Kiew. Nevertheless, the platform of Thai Lue at Chiang Kham is that the pipe players will be on the left hand of the singer, but two singers at Na Yang Tai Village will be on the front area of the singers. Moreover, both of the players of two areas will pay respect to teachers or homage to teachers before the performance. The benefits of studying in both countries are preliminary data that can be used to develop Thai Lue Singing styles, creating Thai Lue Singing innovation, including develop activities of the elderly in the community.

Keywords: Revival, Thai Lue, Lue Singing

บทนำ

ไทลื้อเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ กระจายตัวไปอยู่ในพื้นที่ของประเทศไทย สาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา แต่สิ่งที่ยังคงรักษาความเป็นตัวตนดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์คือ วัฒนธรรม อาณาจักรไทลื้อถูกรวบรวมและสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1703 โดยมี พญาเจิง หรือ พญาเจิงหาญ เป็นผู้รวบรวมสร้างเมืองทั้งหมด 12 เมือง สองฝั่งของแม่น้ำโขงทางตอนใต้ของจีน มีลักษณะการสร้างสมาพันธรัฐ มีการปกครองตนเองโดยระบบเจ้าเมืองหรือปกครองท้องถิ่น แต่ยอมรับอำนาจสูงสุดจากเจ้าแผ่นดินที่หอคำเชียงรุ่งระบบจารีตการปกครองแบบสิบสองปันนา มีเจ้าแผ่นดินที่ปกครองทั้งสิ้น 45 องค์ องค์สุดท้ายคือ เจ้าหม่อมคำลือ ในปี พ.ศ. 2493 ซึ่งเป็นการสืบทอดอำนาจของเจ้าแผ่นดินในราชวงศ์เดียวกันที่เรียกว่า เจ้าเครือแสนหวิ (Setthaku, 2014) การล่มสลายของระบบการ

ปกครองระบบหอคำเชียงรุ่ง ถูกรุกรานโดยการปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์ของจีน จึงทำให้คนไทลื้อกระจัดกระจายไปในแต่ละแห่งในสาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศไทย แต่กลุ่มคนไทลื้อทั้ง 12 เมืองเหล่านี้ยังคงยึดถือพญาเจิงหาญ และรัชกาลหอคำเชียงรุ่ง โดยการอพยพไปแต่ละแห่งนั้นจะตั้งชื่อหมู่บ้านของตนตามเมืองดั้งเดิมที่สิบสองปันนา

การอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ เกิดจากสาเหตุทางด้านการเมืองการปกครองเป็นหลัก ที่มีถูกกวาดต้อนและเกิดการฉีกสังครามอยู่เป็นประจำ จากการทำสงครามและอาณานิคมและการยึดอำนาจทางการเมือง การปกครอง ประกอบกับลักษณะพื้นฐานของไทลื้อเป็นคนชอบความสงบ มีความสันโดษ จึงไม่มุ่งเน้นเรื่องการทำสงคราม (Apakom et al., 2000)

การกระจายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ จึงมีความสำคัญต่อการกระจายอำนาจทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เมื่อสังคมเปิดกว้างทางวัฒนธรรม หน่วยงานและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงหน่วยงานภาครัฐได้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมที่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน สามารถใช้ดำเนินงานทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ สภาพเศรษฐกิจของคนในท้องถิ่น วัฒนธรรมจึงกลายมาเป็นเครื่องมืออันสำคัญของสังคมอีกครั้ง (Yothin Khamkaew, interviewed April 7th 2019)

วัฒนธรรมสามารถสร้างจุดแข็งของสังคม ครอบคลุมในชุมชนนั้นได้ด้วยการเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรม นำรายได้เพื่อช่วยเหลือบุคคลที่ดำเนินงานจากวัฒนธรรมดั้งเดิมแล้วนำมาปรับเปลี่ยนหรือปรับปรุงให้มีความทันสมัยตามยุคของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา เช่น การแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ส่งเสริมเรื่องการทอผ้า การค้าขายสินค้า นอกจากนี้ยังมีศิลปะการแสดงด้านฟ้อนรำและการขับร้องกลายเป็นการแสดงที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตนได้อย่างชัดเจน ดังเช่นการขับร้องของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่เรียกว่า การขับลื้อ

การขับลื้อเป็นวรรณกรรมการขับร้องและศิลปะการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นวรรณศิลป์ เป็นการสื่อสารทางภาษาและความรู้สึกของคนในสังคม ทั้งในรูปแบบเรื่องราวในสถานการณ์ปัจจุบันตามยุคสมัย การถ่ายทอดเรื่องราววรรณกรรมท้องถิ่น ประวัติ ตำนาน และความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ มีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม การนับถือผี และเทวดา โดยไม่ทราบถึงที่มาของศิลปะการขับลื้ออย่างแน่ชัด แต่ได้สืบทอดเรื่องราวเป็นตำนานด้วยมุขปาฐะสืบต่อกันมา (Tapang, 2017)

กำเนิดการขับลื้อ มีตำนานกล่าวถึงการขับอยู่ 2 เรื่อง คือ เรื่องการไล่ผีในวิหารหลวงของเจ้าสะหะหะฟ้า และตำนานการเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินของกษัตริย์ผู้ปกครองชนชาติไทลื้อ เพื่อให้ทราบถึงที่มาของการขับลื้อตามการเล่าแบบปากต่อปากของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งตำนานทั้งสองล้วนเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์กับสามัญชนที่เป็นช่างขับ เพื่อชี้ให้เห็นความสำคัญของการ

ขับลื้อต่อกลุ่มชาติพันธุ์และความเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ (Kongmongkon, 2006)

การขับลื้อเป็นการขับร้องประกอบเครื่องดนตรีที่เรียกว่า ปี่ลื้อ คนขับลื้อเรียกว่า ช่างขับ คนเป่าปี่เรียกว่า ช่างปี่ การขับมีความสำคัญต่อคนชั้นสามัญชน พระมหากษัตริย์ และความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในการทำงาน การสังสรรค์ งานบุญหรือประเพณีที่ต้องมีการขับลื้อเป็นส่วนประกอบ มีการปรับเปลี่ยนทำนอง การขับร้องตามสำเนียงและสถานการณ์แวดล้อมของกลุ่มชน เพื่อเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสังคมและยุคสมัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การขับลื้อคงอยู่และได้รับความนิยมในสังคมต่อไป (Inthaniwet, 2014)

การขับลื้อของอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ได้รับการรื้อฟื้นจากช่างขับที่มีความสนใจในการขับลื้อ เคยได้ยิน ได้ติดตามพ่อ แม่ หรือญาติที่เป็นช่างขับไปแสดงในงานต่าง ๆ ของชุมชน รวมถึงเคยใช้การขับลื้อเป็นเครื่องมือขับร้องในการจีบสาว หรือเกี้ยวพาราสีระหว่างชายหญิงในอดีตมาก่อน แล้วทำการรื้อฟื้นการขับดังกล่าวในปี พ.ศ. 2550 เพื่อสร้างอัตลักษณ์ การคงอยู่ของการขับลื้อ สร้างสัญลักษณ์ความเป็นไทลื้อให้ปรากฏชัดเจนในสังคมว่าเรคือ ไทลื้อ ในการรื้อฟื้นดังกล่าวได้เริ่มต้นจากกลุ่มอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของไทลื้อ พุดคุยหารือแนวทางในการดำเนินการฟื้นฟูการขับลื้อนำโดยนายจรัส สมฤทธิ์ (Jarat Somrit, interviewed April 7th 2019)

นายจรัส สมฤทธิ์ และผู้นำได้เชิญช่างขับที่ได้รับการยอมรับของอำเภอ คือ นางบัวตอง แสงทอง และนายกร แก้วคำแปง มาเป็นวิทยากรถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจ ผู้เรียนการขับลื้อดังกล่าวได้ฝึกฝนจากวิทยากร เรียนรู้เพิ่มเติมจากสื่อออนไลน์ ลองฝึกลองดูรวมกลุ่มเพื่อรับงานแสดง และถ่ายทอดการขับลื้อสู่กลุ่มเยาวชนและผู้ที่มีความสนใจ ทำให้เกิดความหลากหลายของสำเนียงตามที่ฝึกฝน และได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนเกิดปรากฏการขับลื้อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ทำให้เกิดความสนใจในการศึกษาการปรับตัวของกลุ่มคนวัฒนธรรม ศิลปะการแสดงการขับลื้อ ตามบริบททางสังคมยุคสมัยที่เป็นปัจจัยสำคัญทำให้เกิดการอนุรักษ์ ปรับตัว และสร้างสรรค์ เพื่อการดำรงอยู่ของศิลปะการแสดงในกลุ่มชาติพันธุ์

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยการนำเอาเทคโนโลยีเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาค้นคว้า ผีคน ถ่ายทอดและเผยแพร่ ทำให้เห็นความสำคัญของเทคโนโลยี การปรับตัว และการดำรงอยู่ของการขับเคลื่อนในท่ามกลางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

สำหรับการขับเคลื่อนในบ้านนาบายใต้ แขวงน้ำบาก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ยังคงเป็นการขับเคลื่อนที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษที่ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบแต่มีความแตกต่างจากของประเทศไทย คือ เมื่อช่างขับฝายชายขับลื้อจะใช้ปี 1 เล่า เรียกว่าปีปู้¹ ช่างขับฝายหญิงขับจะใช้ปี 2 เล่า ประกอบการขับร้อง คือ ปีปู้และปีแม่² เพื่อประสานเสียงให้เกิดความลงตัว การแสดงเพื่อใช้ในงานขึ้นบ้านใหม่ งานเลี้ยงผีของหมู่บ้าน รวมถึงงานต้อนรับแขกที่มาท่องเที่ยวบ้านนาบายใต้ (Buatong Petdara, interviewed March 14th 2019)

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการรื้อฟื้นศิลปะการแสดงกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้ออำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และบ้านนาบายใต้ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

วิธีวิจัย

การรื้อฟื้นของศิลปะการแสดงกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ กรณีศึกษาขับลื้อใช้วิธีการศึกษาด้วยการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ปรากฏการณ์การขับลื้อในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และบ้านนาบายใต้ เมืองหลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากนักแสดงการขับลื้อของทั้งสองพื้นที่ ได้แก่ ช่างขับ ช่างปี และผู้ที่ให้การอุปถัมภ์ โดยมีมุ่งเน้นกระบวนการด้านการรื้อฟื้นศิลปะการแสดงองค์ประกอบการแสดง รูปแบบการแสดง ความสำคัญของการแสดง โอกาสในการแสดง ทำการบันทึกข้อมูลการขับลื้อ

¹หมายถึงปีตัวผู้ จะให้เสียงกังวานใหญ่และเป็นเสียงต่ำ เป็นปีที่เหมาะสำหรับเสียงของผู้ชาย

²หมายถึงปีตัวแม่ จะให้เสียงแหลมเล็กและเป็นเสียงสูง เป็นปีที่เหมาะสำหรับเสียงของผู้หญิง

เพื่อนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบการแสดง การปรับตัวตามบริบททางสังคม

นอกจากนี้ยังศึกษาถึงกระบวนการรื้อฟื้นศิลปะการแสดงตั้งแต่การเรียนการสอน การถ่ายทอด การพัฒนา การเผยแพร่ และการปรับตัวเพื่อให้เกิดความสนใจตามยุคสมัย และพื้นที่ของบริบททางสังคมที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้ออาศัยอยู่ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะจง คือ ช่างขับ ช่างปี และผู้อุปถัมภ์การขับลื้อ

นอกจากกลุ่มนักแสดงแล้วกลุ่มผู้อุปถัมภ์มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสนับสนุนส่งเสริมศิลปิน ช่างขับ ช่างปี รวมถึงการกระตุ้นให้เกิดความสนใจของผู้ชมด้วยกระบวนการและวิธีการส่งเสริมกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชนที่ให้ความสำคัญต่อการขับลื้อ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะจงและการสังเกต

ในการวิจัยครั้งนี้นำเอาทฤษฎีทางสังคมวิทยา โครงสร้างหน้าที่นิยมของ Talcott Parsons ทศณะของ Parson ระบบวัฒนธรรม (Cultural System) คือ พลังที่ยึดเหนี่ยว องค์ประกอบของสังคม เพราะเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงการปฏิสัมพันธ์ของผู้กระทำเข้าด้วยกัน และนำมาซึ่งบุคลิกภาพของบุคคลและระบบสังคมที่สมบูรณ์ โดยมีแนวคิดเรื่องความจำเป็นทางหน้าที่ 4 ประการ คือ AGIL ประกอบด้วย (1) การปรับตัว (Adaptation) เพื่อให้เข้ากับสถานการณ์สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม (2) การบรรลุเป้าหมาย (Goal Attainment) ระบบต้องกำหนดและตอบสนองต่อเป้าหมายหลัก (3) การบูรณาการ (Integration) ระบบต้องกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ และต้องจัดการกับความสัมพันธ์ของหน้าที่พื้นฐานอื่น ๆ (4) การธำรงรักษา (Latency/Pattern Maintenance) ระบบต้องธำรงรักษาฟื้นฟู กระตุ้น สร้าง และสนับสนุนแบบแผนทางวัฒนธรรม เพื่อให้ปัจเจกบุคคลสามารถรักษาแรงจูงใจไว้ (Sirasuntorn, 2013)

การศึกษานี้ใช้ระยะเวลา 6 เดือน ตั้งแต่เดือนมกราคม-กันยายน 2562 ในช่วงเดือนมกราคม-มีนาคม 2562 ศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา วัฒนธรรมทางด้านเครื่องแต่งกาย และศิลปะการแสดง กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในอำเภอเชียงคำ จากเอกสาร

ตำรา ระหว่างวันที่ 5-11 มีนาคม 2562 ลงพื้นที่การเก็บข้อมูล ด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะจงจากกลุ่มนักแสดงข้างซิป และข้างปี่ เมืองหลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เดือนเมษายน-สิงหาคม 2562 ลงพื้นที่การเก็บข้อมูล ด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะจงจากกลุ่มนักแสดงข้างซิป และข้างปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ส่วนในช่วงเดือนกันยายน-ตุลาคม 2562 วิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

ผลการศึกษา

ประวัติความเป็นมาของการขับลื้อ

การขับลื้อเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพระเจ้าสะหนี่ฟ้า พระเจ้าแผ่นดินของสิบสองปันนา พระองค์สร้างหอปราสาทหลังหนึ่ง บังเอิญมีผึ้งหลวงมาทำรังในวิหาร จึงต้องการไล่ผึ้งให้ออกไปจากหอปราสาท แต่ทำทุกวิถีทางก็ไม่สามารถไล่ผึ้งได้ จึงได้ป่าวประกาศหาคนขับไล่ผึ้ง โดยมีรางวัลเป็นทองคำ จนกระทั่งไปพบช่างขับชาวไทลื้ออาสาขับไล่ผึ้งหลวงโดยการร้องเพลงและมีปีบรรเลงประกอบการร้องเพลง จนสามารถขับไล่ผึ้งหลวงในหอปราสาทออกไปได้ พระเจ้าสะหนี่ฟ้าจึงมอบทองคำเป็นรางวัลแก่ช่างขับชาวไทลื้อ และเรียกการขับร้องนี้ว่า "ขับลื้อ" ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (Kongmongkon, 2006)

นายประเสริฐ กระกัต (Prasert Krathat, interviewed April 7th, 2019) ได้เล่าเรื่องตำนานของการขับลื้อว่า

ตำนานที่ 1 กล่าวว่า "ลื้อเดินทางให้เจ้านำหน้า เจ้าเมืองลื้อเข้าเฝ้าเจ้าอยู่หัวของจีนเรียกชาวจีนนั้นว่า "หื้อ หรือ จีน" เพราะเมืองลื้อเป็นเมืองขึ้นของจีน เจ้าลื้อไปไหว้เจ้าใหญ่ในหลวง คนลื้อเข้าไปเห็นที่หนึ่ง มีหญิงงามววดำ (วูดาม) เจ้าเมืองลื้อว่าวูดามนำเอาไปทำสำกิน เจ้าลื้อกับนายจันทร เมื่อเข้าไปไหว้เจ้าหัว (เจ้าใหญ่) เจ้าหัวเลยถามว่า ใครกินสำมา ไม่มีใครรับว่ากิน เจ้าลื้อฮากมาเป็น ถั่วพลู ม่านเป็นมะเขือยาว เจ้าลื้อ ฮากมาเป็นลำเมื่อออกมาจากเข้าเฝ้าแล้ว เจ้าลื้อหายตัวไป นายจันทร จึงตามหาเจ้าลื้อ เลยเรียกหา เจ้าลื้อว่า "เจ้าเหี้ยเจ้า"

ตำนานที่ 2 กล่าวว่า "มีหอเจ้าเมือง มีผึ้ง ต่อแตน แมงป่อง สัตว์มีพิษ มาอยู่ในหอพญาเจ้าเมือง เหยามาไล่ก็ขับไม่ได้ เอาคาถามาเป่ากับซิปไม่ได้ เลยให้ช่างซอ หมอลำ หมอลเล่นซิปก็ไม่ไป เพราะไม่เชื่อ "เจ้า" จึงให้คนไทลื้อมาขับ เมื่อคนไทลื้อขับก็เริ่ม

ด้วย "เจ้าเอ๋ยเจ้า" ซิปยังไม่จบ สัตว์เหล่านั้นหนีออกไปหมด คนเล่าลือกันว่าคนลื้อสามารถขับไล่ออกไปได้ เลยกล่าวว่า "เจ้าเหี้ยเจ้า" สามารถเอาชนะศัตรูคู่อาฆาตได้"

การขับลื้อจึงนิยมขับในงานเลี้ยงเทศกาลประจำเมือง เพื่ออัญเชิญเทพดาประจำเมืองและขับในงานมงคล ได้แก่ ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เพื่อปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย และยังนำมาเป็นมหรสพอื่น ๆ ตามยุคสมัยของชาวไทลื้ออีกด้วย

ความหมายของการขับลื้อ

การขับ หรือการขับร้อง เป็นวรรณศิลป์หนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทหรือไต ที่มีลักษณะที่แตกต่างกันของกลุ่มชาติพันธุ์ การขับเหล่านี้จะมีจุดมุ่งหมายเฉพาะของการขับที่แตกต่างกันตามหน้าที่ของการใช้ประโยชน์แต่สามารถนำมาแสดงได้ในโอกาสต่าง ๆ เช่น การเลี้ยงเทพดา การเลี้ยงผี การจับสาว มีการขับประเภทหนึ่งของชาวไทลื้อที่ไม่สามารถหาเจอได้ในกลุ่มไทลื้อเชียงคำ คือ การขับโอง แต่มีการกล่าวถึงการขับโองในกลุ่มของปราชญ์ท้องถิ่น และผู้ที่เคยได้ฟังการขับดังกล่าวมาเมื่อประมาณ 40-50 ปีก่อน ว่าการขับโอง คือการขับที่ใช้ในการกล่าวถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาวใช้การขับที่ไม่มีเครื่องดนตรีประกอบเรียกว่า การขับโอง มีจุดเด่นอยู่ที่คำขึ้นต้นว่า "เหลี้ยวเฮี้ยว" หมายถึง นางเหี้ย ใช้เวลาเดินทางไปต่าง ๆ ขับระหว่างเดินทาง เหมือนกับว่า ฟังหน่อย ดังนั้นการขับ การขับโองนี้เป็นการแสดงของกลุ่มไทลื้อที่เรียกว่า "ลื้อยั้ง" ลื้อกลุ่มนี้ไม่นิยมในการอพยพเคลื่อนย้าย แต่มีชีวิตที่ไม่วุ่นวาย รักความสงบ ไม่นิยมในการคลุกคลีกับผู้อื่นมากนัก (Tapang, 2017)

การขับที่ยังคงมีการอนุรักษ์และรื้อฟื้นให้กลับคืนมา คือ การขับลื้อ เป็นศิลปะการแสดงทางด้านวรรณศิลป์ ใช้ในการแต่งบทร้องและการต้นสดตามความสามารถและประสบการณ์ของนักแสดง แล้วร้องออกมาในรูปแบบของคีตศิลป์ คือมีทำนองที่เป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ประกอบกับการเป่าปี่ เรียกว่า ปี่ลื้อ ลักษณะของการขับลื้อจะเป็นการร้องโต้ตอบระหว่างชายหญิง นักแสดงขับลื้อ เรียกว่า ซ่างซิป มีรูปแบบการแสดงด้วยการนั่งขับร้องอยู่บนเวทีหรือพื้นที่ ที่จัดเตรียมไว้สำหรับการแสดง ในการขับลื้อจะมีอุปกรณ์ประกอบการแสดงคือ พัด ใช้สำหรับป้องปากเวลาขับหรือออกเสียง ถือว่าเป็น

อุปกรณ์ที่สำคัญต่อการแสดงและเป็นเอกลักษณ์ของการขับลือสาเหตุที่บ่งบอกนั้นเพื่อปกปิดกิริยาการพูดที่แสดงออกจากปากอาจจะไม่เหมาะสม เช่น อาจมีน้ำลายกระเด็นออกมา หรือรูปปากที่แสดงออกไม่สวยงาม อีกประการเพื่อปกปิดความเขินอายของช่างขับ (Tapang, 2017) การขับลือถือเป็นศิลปะการแสดงที่มีความสำคัญต่อความเชื่อและวิถีชีวิต และความบันเทิง โดยมีบทบาทในแต่ละงานต่างกัน ได้แก่

1. การขับลือเชิญเทวดา³ หรือผู้อาวุโสเมืองลงมารับเครื่องสังเวยที่บรรดาลูกหลานได้จัดเตรียมเพื่อถวายให้กับเจ้าเมืองเหล่านั้น หน้าที่ของการขับลือ คือ การเชิญดวงพระวิญญาณของเจ้าเมืองลงมาเพื่อรับรู้ในการกระทำดังกล่าวของเหล่าลูกหลานและชาวเมืองและรับเครื่องถวาย

2. การขับลืออุณเือนใหม่ หรือขับลือในงานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ขับลืออุณเือนแก้ว หรือการขับลือในการบรรพชาสามเณร ซึ่งจะมีรูปแบบในการขับและคำขับที่แตกต่างกัน ได้แก่ การขับลือในงานอุณเือนใหม่ เป็นการขับลือเพื่อกล่าวถึงความเป็นสิริมงคล รูปแบบลักษณะของวัสดุที่นำมาปลุกสร้างบ้านเรือน บัดเป่าสิ่งชั่วร้ายและอวยพรให้เจ้าของบ้านมีความสุขนอกจากนั้นยังขับเพื่อความบันเทิงหลังจากขับในช่วงพิธีดังกล่าวเสร็จสิ้นแล้ว

3. การขับลือในงานอุณเือนแก้ว จะกล่าวถึงพระคุณของแม่พระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา การปฏิบัติตัวของสามเณรในระหว่างที่อยู่วัด หรือเป็นการสอนให้สามเณรทราบอันสังคของการบวช และการปฏิบัติตัวระหว่างที่อยู่วัด (Nuan Sangsrichan, interviewed April 7th, 2019)

4. การขับลือในงานโอกาสต่าง ๆ ของหมู่บ้านและชุมชน เป็นการขับลือเพื่อสร้างความบันเทิง ช่างขับจะใช้ปฏิภาณไหวพริบในการขับลือตามสิ่งแวดล้อม และสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

ดังนั้น การขับลือจึงเป็นการขับเพื่อการประกอบพิธีกรรม รวมถึงการสร้างความบันเทิงให้กับผู้เข้าร่วมงาน ได้แก่ การขับลือเชิญเทวดา การขับลือการบรรยายคุณประโยชน์ ในงานต่าง ๆ ซึ่งแบ่งเป็นการขับลือในงานอุณเือนใหม่หรือขึ้นบ้านใหม่ การขับลือในงานอุณเือนแก้วหรือบวชลูกแก้ว (Prasert Krathat, Srida Kaewsangthong, Buatong Sangthong, interviewed April 7th, 2019)

ปัจจัยการสูญหายของวัฒนธรรมการขับลือ

1. ขาดผู้สืบทอด การขับลือเป็นการขับร้องตามสมัยนิยมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อมาแต่อดีตสืบต่อจากรุ่นสู่รุ่น เมื่อสังคมเปิดกว้างทางด้านการศึกษาและสิ่งบันเทิงการร้องเพลง ทั้งส่วนกลางของประเทศและการขับร้องของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่โดยรอบชุมชนไทลื้อ การขับลือจึงไม่มีความจำเป็นต่อวิถีชีวิตประจำวันคนรุ่นใหม่จึงขาดความตระหนักถึงความสำคัญของการขับลือที่มีต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์

2. การประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงครอบครัวให้มือผู้มีกิน การประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงครอบครัวถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เมื่อครอบครัวลำบากจึงไม่สามารถคิดเรื่องศิลปวัฒนธรรม ความงดงามของศิลปะในแขนงต่าง ๆ ได้ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่อพยพมาจากสิบสองปันนาสู่เมืองน่าน และเข้าสู่เชียงคำ ถือว่าการอพยพแต่ละครั้งเป็นการตั้งต้นกับชีวิตและครอบครัวที่จะต้องสร้างขึ้นมาใหม่ให้กินอิ่มท้อง และมีชีวิตที่สุขสบายขึ้นมากกว่าเดิมที่ตนได้พลัดพรากจากสถานที่แห่งนั้นมา การขับลือจึงถูกแฝงอยู่ในการขับร้องช่วงชีวิตหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ลดการให้ความสำคัญและทำให้คนในท้องถิ่นไม่เห็นคุณค่าของการขับลือดังกล่าว

3. การเปลี่ยนแปลงทางด้านการสื่อสารตามวิถีสังคมจากเกษตรกรรมสู่อุตสาหกรรม ในการทำงานทางด้านการเกษตรกรรมและการหาของป่าของไทลื้อ นอกจากพื้นที่ดังกล่าวจะเป็นพื้นที่ในการประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงครอบครัวแล้ว ยังเป็นพื้นที่ที่ให้หนุ่มสาวได้พบปะพูดคุยกันระหว่างการทำงาน กลุ่มหนุ่มสาวไทลื้อใช้โอกาสนี้ในการขับลือเพื่อเกี้ยวพาราสีของชายหญิง ดังนั้นขับลือจึงเป็นศิลปะการแสดงของคนในท้องถิ่นที่อยู่กับกลุ่ม

³ เทวดาเมือง หมายถึง เจ้าผู้ครองเมืองแต่ละเมืองของสิบสองปันนาที่อยู่ภายใต้การปกครองของหอคำเชียงรุ่งเมื่อตายไปแล้วจะได้รับภรรยาของให้เป็นเทวดาประจำเมือง เพื่อปกป้องรักษาคนในหมู่บ้านหรือเมืองที่ตนอพยพมาแต่เดิมนั้นให้อยู่ดีกินดี มีความสุข ปราศจากอันตรายทั้งปวง (Yothin Khamkaew, interviewed December 14th, 2019)

ชาติพันธุ์ไทลื้อมาอย่างยาวนาน อีกทั้งยังเป็นการวัดระดับความคิด ความสามารถ ปฏิภาณไหวพริบของผู้ชายและผู้หญิงที่จะเป็นคู่ครองในอนาคต เมื่อการประกอบอาชีพดังกล่าวได้ลดบทบาทลง สังคมกลายเป็นสังคมเมืองอุตสาหกรรมทำให้คนเหล่านี้ต้องออกจากบ้านเรือนไปประกอบอาชีพในท้องถิ่นอื่นปรับเปลี่ยนอาชีพมาทำงานทางด้านอุตสาหกรรมเพื่อเลี้ยงดูครอบครัวทำให้การแสดงเหล่านี้หมดไปจากสังคมไทลื้อ แต่ยังคงอยู่ในความทรงจำที่เคยเห็นเคยสัมผัสกับปู่ย่าตายาย ที่เคยใช้การขับลื้อในการจับกัน หรือนำมาแสดงในงานสำคัญของหมู่บ้าน เช่น การเลี้ยงเทวดา

การปรับตัวรูปแบบการแสดงขับลื้อกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้ออำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และบ้านนายางใต้ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

การรื้อฟื้นของศิลปะการแสดงขับลื้อ ในอำเภอเชียงคำ เกิดจากแนวความคิดในการอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของคนไทลื้อในอำเภอเชียงคำ ของนายจรูญ สมฤทธิ์ ได้ปรึกษาหารือกันว่าพื้นฟูศิลปวัฒนธรรมด้านใดของไทลื้อบ้าง จึงเริ่มต้นด้วยสำรวจคนที่เห็นด้วยและมีใจรักศิลปวัฒนธรรมไทลื้อ รวมกลุ่มกันริเริ่มการรื้อฟื้น ได้แก่ นายประดิษฐ์ พวงมาลี นายจรูญ สมฤทธิ์ นายทอง พวงมาลี นายมิตร พวงมาลี นายก้อนแก้ว ศรีจันทร์ นายสังเวียน ใจกล้า นายคำ สมฤทธิ์ นายประยูร สมฤทธิ์ (เสียชีวิต) ทั้ง 8 คน มาระดมสมองในการดำเนินงาน นายจรูญเห็นว่าต้องทำแม้ว่าคนอื่นจะคัดค้าน แต่ตนก็ตามหาคนขับลื้อเพื่อที่จะเริ่มต้นในการดำเนินงานเป็นครั้งแรก จึงเริ่มจากการขับลื้อ ได้แสวงหาครูที่เป็นช่างขับ ได้พบกับนายกร นางบัวทอง เป็นคนไทยเหนือสิบสองปันนา (แต่อยู่ในเขตรัฐฉาน) เพื่อมาถ่ายทอดการขับลื้อ การเป่าปี่ลื้อให้กับกลุ่มผู้ที่สนใจ ในปี พ.ศ. 2550 มีวัตถุประสงค์เพื่อสืบสานให้กับลูกหลานได้รู้จักการขับลื้อเพื่อมิให้สูญหาย ได้มีผู้เข้าร่วมศึกษาการขับลื้อจากบุคคลทั้งสองเป็นจำนวนที่น่าพอใจ ประกอบด้วย นางเมษา สมฤทธิ์ นายประเสริฐ กระกัต นางศรีดา แก้วแสงทอง นางจันทร์หอม จอมจันทร์ นายวิชัย ศรีจันทร์ เป็นต้น ต่อมาการขับลื้อดังกล่าวได้เกิดการพัฒนารูปร่างจากบุคคลที่เข้ารับการอบรมในครั้งนั้น

ในการจัดการอบรมถ่ายทอดการขับลื้อดังกล่าวทำให้ผู้ที่เข้าร่วมการอบรมกลับมาฝึกฝนศิลปะการแสดงขับลื้อด้วยตนเองเพื่อที่จะอนุรักษ์การขับลื้อของไทลื้อให้เป็นที่ประจักษ์ จึงเกิดการพัฒนามาในแต่ละบุคคลแต่ละกลุ่มอย่างต่อเนื่อง ในด้านของนายประเสริฐ กระกัต นางศรีดา แก้วแสงทอง นางจันทร์หอม จอมจันทร์ ได้รวมกลุ่มช่างขับ บ้านแพด ตำบลน้ำแวน ขึ้นโดยใช้ชื่อกลุ่มว่า สืบสานตำนานไทลื้อ ศึกษาองค์ความรู้ด้านการแสดงเพิ่มเติมจากสื่อออนไลน์ นายวิเชียร ศรีจันทร์ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองจิ่ง ได้นำความรู้ดังกล่าวถ่ายทอดให้กับนักเรียน แสวงหาความรู้จากสื่อออนไลน์ครูไทลื้อจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้จัดรูปแบบการแสดง การถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับนักเรียน และปรับรูปแบบการแต่งบทขับลื้อ การขับลื้อในรูปแบบกลอนแปด จัดวรรคตอนของการขับลื้อให้กระชับผู้ฟังสามารถฟังได้ง่ายขึ้น

บ้านนายางใต้ แขวงน้ำบาก เมืองหลวงพระบาง ยังคงเป็นหมู่บ้านที่ยังรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของไทลื้อในชีวิตประจำวัน ทั้งการทอผ้า การทำเกษตรกรรม และการขับลื้อ ได้มีการถ่ายทอดจากคนในครอบครัว ซึ่งเป็นช่างขับลื้อจากรุ่นสู่รุ่น ผู้ให้ข้อมูลเรื่องการขับลื้อ คือ นางบัวทอง เพชรดารา ซึ่งได้รับการสืบทอดทางการขับลื้อตั้งแต่อายุ 17 ปี จากบุคคลในครอบครัว โดยมีการคิดเพิ่มเติมจากของเดิมบางส่วนเพื่อเสริมให้การแสดงสมประกอบมากยิ่งขึ้น โดยมีสมาชิกในวงตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ในกรณีของนางบัวทองนั้นมีสมาชิกทั้งหมด 4 คน เป็นผู้ชาย 2 คน ผู้หญิง 2 คน สมาชิกในวงนั้นเป็นบุคคลที่อยู่ชุมชนเดียวกัน

การขับลื้อ อาจจะเป็นการด้นกลอนสดหรือการคิดไว้ก่อนที่จะนำไปแสดง โดยบุคคลในวงได้ทำการวางแผนนัดแนะกันก่อนที่จะขึ้นแสดง จำเป็นต้องตั้งชั้นครูก่อนการแสดงทุกครั้งซึ่งประกอบไปด้วยหมาก พลุ เหล้า ดอกไม้สีขาว เงินใส่ขัน จำนวนห้าแสนกีบ ปี่ และพัด (Buatong Petdara, interviewed March 14th, 2019)

(รูปจากนางบัวตอง แสงทอง)

รูปที่ 1 ครูผู้ถ่ายทอดการขับลือในเชียงคำ ปี พ.ศ. 2550 นางบัวตอง แสงทอง และนายกร แก้วคำแปง

ผลการศึกษาการปรับตัวรูปแบบการแสดงขับลือ

จากการปรับตัวและรื้อฟื้นศิลปะการแสดงขับลือของอำเภอเชียงคำ ในรอบ 10 ปี ทำให้มีการพัฒนาในด้านการแสดงตามความถนัดของช่างขับ การแสวงหาองค์ความรู้เพิ่มเติม การถ่ายทอด และการคิดค้นรูปแบบการแสดง จึงทำให้เกิดการพัฒนาการขับลือออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. การปรับตัวรูปแบบการขับลือมาจากกลุ่มลือเมืองเชียงตุง สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และเมืองคอบ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้แก่ นายแก้ว มาไกล เดิมเป็นคนเมืองเชียงตุง สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ได้อพยพพร้อมครอบครัวมาตั้งบ้านเรือนที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ได้ส่งเครื่องดนตรีจากเมืองเชียงตุง เพื่อนำมาใช้ที่อำเภอเชียงคำ โดยช่างปีแต่ละคนได้ส่งซื้อปี่ลือดังกล่าวจากนายแก้ว มาไกล นอกจากนั้นยังมีช่างปีจากเมืองคอบ คือ นายขอด ศรีใส ที่ยังคงเป่าปี่ลือให้กับนักแสดงในสำเนียงขับลือเมืองคอบ นางบัวตอง แสงทอง ได้รับการถ่ายทอดการขับลือจากครูในเมืองเชียงตุง สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และนำมาถ่ายทอดให้กับช่างขับ ลูกศิษย์ในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา รวมถึงการให้ข้อมูลสัมภาษณ์แก่นักศึกษา อาจารย์ที่ทำงานวิจัยทางด้านการขับลืออย่างต่อเนื่อง

2. การปรับตัวรูปแบบการขับลือที่มาจากสิบสองปันนา ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นกลุ่มช่างขับที่มีจำนวนมากในจังหวัดพะเยาในปัจจุบัน รูปแบบที่ได้รับการสืบต่อกันมา

จากบรรพบุรุษที่อพยพมาจากสิบสองปันนา และได้ทำการแสดงในอดีต ปลูกฝังให้กับกลุ่มช่างขับที่ฟื้นฟูศิลปะการแสดงขับลือในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมา แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ และกลุ่มที่ฝึกฝนเลียนแบบการแสดงจากสื่อออนไลน์

กลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากอดีต คือ นายนวล แสงศรีจันทร์ นายแสง กันทะ นายประเสริฐ กะกัต นางศรีดา แสงทอง นางจันทร์หอม จอมแก้ว และถ่ายทอดให้กับ นายจรัส สมฤทธิ์ นายโยธิน คำแก้ว นางสาวฐานามาศ หอมน่าน กลุ่มนี้มีความชำนาญในการขับและเล่นดนตรีเนื่องจากได้รับการถ่ายทอดมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ฝึกฝนตนเองตามรูปแบบครูผู้ถ่ายทอด สามารถประกอบพิธีไหว้ครูที่สืบทอดปฏิบัติต่อกันมา สามารถค้นคว้าและมีเทคนิคเฉพาะตัวในการถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์ในการขับลือได้อย่างชำนาญ

กลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอดจากช่างขับท้องถิ่น และเรียนรู้เพิ่มเติมในสื่อออนไลน์ ได้แก่ นายโยธิน คำแก้ว นายศราวุธ เตมีศักดิ์ นางสาวฐานามาศ หอมน่าน เป็นต้น กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่อยู่ระหว่างการฝึกฝนตนเอง เนื่องจากต้องใช้เวลาในการค้นหาความเป็นตัวตน ทั้งระดับเสียง สำเนียงที่จะต้องขับร้องอย่างชัดเจนตามทำนองที่ตนสนใจ

3. การปรับตัวการขับลือรูปแบบบูรณาการ ที่ปรากฏเฉพาะในจังหวัดพะเยา การขับลือประเภทนี้เกิดจากการปรับตัวของช่างขับรุ่นใหม่ และมืองค์ความรู้ในด้านการเรียนการสอนของ นายวิชัย ศรีจันทร์ ได้ปรับรูปแบบโดยการนำเอาคำภาษาไทยที่สามารถสื่อสารให้กับคนนอกเหนือจากไทลื้อได้เข้าใจง่ายขึ้น โดยเน้นการใช้ภาษาไทยผสมผสานกับภาษาไทยไทลื้อ และการแต่งคำด้วยรูปแบบของกลอน 8 ในการใช้สัมผัสให้ง่ายแก่การเข้าใจ จึงได้รับเกียรติในการแสดงในเวทีระดับประเทศ และต่างประเทศ เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีน เมืองสิบสองปันนา และ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นต้น

การขับลือของ นายวิชัย ศรีจันทร์ เป็นการขับลือที่เน้นการทดลองแบบใหม่ หรือค้นคว้าหาวิธีการใหม่ ให้บุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงและเข้าใจการแสดงการขับลือได้อย่างง่าย สำหรับสถานการณ์ปัจจุบัน นอกจากการนำกลอน 8 มาแต่ง

เป็นคำขับแล้วยังนำเอาเครื่องดนตรีอื่นมาประกอบการขับ ได้แก่ กลองโกลี้อหรือกลองปุงจาโกลี้อ ที่เรียกว่ากลองสะบัดชัยมาตีเพื่อประกอบการขับลือด้วย ทำให้เกิดความน่าสนใจและขับได้ง่ายขึ้น นอกจากนั้นยังพบการขับลือในรูปแบบกลอน 4 ของนางเมฆา สมฤทธิ์ ที่ได้แนวทางจากนายวิชัย มาปรับปรุงการเรียนการสอน การถ่ายทอดและการแสดงในงานต่าง ๆ อีกด้วย

การขับลือของโกลี้อในอำเภอเชียงคำ ทำให้เกิดการเชื่อมโยงของคนในช่วงวัยชรา วัยกลางคน และวัยรุ่น เกิดการศึกษา แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างผู้ที่เรียนมาจากสาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และโกลี้อในพื้นที่อำเภอเชียงคำ เกิดการเชื่อมโยงองค์ความรู้ของช่างขับช่างปี่ในพื้นที่ต่าง ๆ ร่วมกันสร้างเป็นนวัตกรรมของการขับลือเชียงคำ ทำให้เกิดความสนใจจากหน่วยงานองค์กรภาครัฐ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา ผู้จัดการแสดงอิสระ รวมถึงสมาคมโกลี้อนำผลงานดังกล่าวไปสร้างสรรค์ เผยแพร่ในจังหวัดพะเยา จังหวัดใกล้เคียงและชุมชนโกลี้อในสิบสองปันนาตามโอกาสต่าง ๆ เช่น สงกรานต์ งานเวียนเทียนกลางกวีานพะเยา งานช่วงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา ทำให้คนรู้จักการขับลือและช่างขับเพิ่มมากขึ้นทั้งการขับลือแบบดั้งเดิมและการขับลือรูปแบบประยุกต์ในปัจจุบัน กลุ่มคนที่หลากหลายต่างสนใจการขับลือในมิติต่างกันตามรูปแบบโครงสร้างทางสังคม เกิดการการอนุรักษ์ พื้นฟู กระตุ้น สร้างและสนับสนุนอย่างมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่น กลุ่มนักวิชาการจากมหาวิทยาลัย สถาบันการศึกษาต่าง ๆ เข้าไปศึกษาสร้างความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อให้เห็นความสำคัญและเกิดการปรับตัวของคนรุ่นใหม่ดังกล่าว

4. การปรับตัวรูปแบบการขับลือ บ้านนายนางใต้ เป็นการขับลือใช้ประกอบในงานงานประเพณีที่สำคัญ เช่น งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานบวชลูกแก้ว งานสงกรานต์ และเพื่อการท่องเที่ยว งานดังกล่าวเป็นงานที่อยู่ในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์โกลี้อที่บ้านนายนาง การนั่งขับลือของบ้านนายนางปี่จะอยู่ด้านหน้าของช่างขับ จำนวน 2 เล้า เรียกปี่นี้ว่า “ปี่เกี้ยว”

องค์ประกอบของการขับลือ

1. ชันครุ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของนักแสดง เป็นศูนย์รวมความตั้งมั่นทางจิตใจ และสร้างความเชื่อมั่นในการเรียนการสอน และการแสดงให้กับนักแสดงทุกคน ก่อนจะทำการถ่ายทอดหรือแสดง จะต้องจัดทำชันครุเพื่อบูชาครูอาจารย์เป็นลำดับแรก โดยแต่ละสำนักหรือแต่ละครุก็จะมีรูปแบบในการยกชันครุที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับครุที่คณะนักแสดงใช้เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ชันครุประกอบด้วย เทียน 4 คู่ ดอกไม้ เงินชันครุเหล้า ทั้งนี้รายละเอียดของการขึ้นชันครุขึ้นอยู่กับครูของแต่ละคน (Nuan Sangsrichan, interviewed April 7th, 2019) นอกจากนั้นยังมีชันครุที่ประกอบด้วยเครื่องไหว้ครุรูปแบบอื่น ได้แก่ ชันตั้งดอกไม้ 8 ดอก เทียน 8 คู่ เงินชันตั้ง หรือชันครุ 32 บาท เหล้า 1 ขวด น้ำ 1 ขวด น้ำแดง น้ำขาว ผ้าขาว สีเหลืองมัจจุรัส ผ้าแดง สีเหลืองมัจจุรัส น้ำปี่ ดอกไม้ต่าง ๆ วางบนผ้า ผู้ประกอบพิธีรวมถึงนักแสดง ทั้ง 3 คน เป็นผู้ขึ้นชันครุ คนที่เป็นผู้ขับลือประกอบพิธีนำพัดมาพัด เอาเงินมาเสียบที่พัด “เรียกว่า ตบชันตั้ง” (Srida Kaewsangthong, interviewed April 7th, 2019)

2. ปี่ลือ เป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญของช่างขับ ซึ่งจะต้องเป่าประกอบการขับร้อง ปี่ลือมี 2 แบบ คือ ปี่ปู้ หรือปี่ตัวผู้ ใช้เป่าประกอบการแสดงของช่างขับผู้ชาย เสียขลุ่ยจะให้เสียงกว้าง กังวาน และปี่แม่ ใช้ประกอบการแสดงของช่างขับฝ่ายหญิง เสียขลุ่ยจะให้เสียงแหลมสูง ตัวปี่ทำมาจากไม้ไผ่ที่เรียกว่าไม้หน่อหมด ปี่ทำมาจากทองเหลือง มีลักษณะเฉพาะของปี่ลือ ปัจจุบันไม่พบช่างทำปี่ลือในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ต้องสั่งปี่ดังกล่าวมาจากเชียงตุง สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ในบ้านนายนางพบว่าใช้ปี่ประกอบการขับเรียกว่า ปี่เกี้ยว มีลักษณะผสมผสานของปี่ปู้ และปี่แม่ เป่าพร้อมกันเพื่อประสานเสียงให้เกิดความไพเราะและมีความแตกต่างจากปี่ลือของเชียงคำ

3. ี องค์ประกอบการแสดงที่บ่งบอกถึงการขับที่เป็นเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ คือ ี หรือพัดที่ใช้ประกอบการแสดงขับลือ ทั้งชายและหญิง จะต้องมียัดเป็นองค์ประกอบของการขับ ซึ่งพัดจะให้ประโยชน์ต่อการขับ คือ เป็นอุปกรณ์ปิดบังรูปปากเวลาขับซึ่งบางคำพูดนั้นรูปปากจะไม่สวยงาม ทำให้ไม่น่าดู จึงใช้พัดเป็นตัวปิดบังดังกล่าว นอกจากนั้นพัดยังสามารถป้องกันกระเด็นของน้ำลายของนักแสดงในการขับเพื่อไม่ให้

กระเด็นไปถูกผู้ฟังหรือข้างปี ในระหว่างการขับหากมีผู้ฟังสนใจ การขับลื้อหรือขึ้นชอบก็สามารถเอาเงินให้กับนักแสดงเพื่อเป็นรางวัลแก่ช่างปีและช่างขับโดยเสียใบไฉ่ตรงพืดของช่างขับได้

(รูปจาก สุดาพร นิรมง่า)

รูปที่ 2 สถิติการขับลื้อ บ้านนายงใต้ แขวงน้ำบาก เมืองหลวงพระบาง

4. แต่งกายด้วยชุดไทลื้อ ผู้ชายและผู้หญิงสวมเสื้อป้าย ทำมาจากผ้าฝ้ายสีดำ ผู้หญิงนุ่งซิ่น เรียกว่าซิ่นลื้อ ลายน้าไหลของอำเภอเชียงคำ โปกศึระชะด้วยผ้าฝ้ายสีขาวสำหรับหญิงที่มีครอบครัว หญิงที่ยังไม่แต่งงานโปกศึระชะด้วยผ้าฝ้ายสีชมพู ผู้ชายนุ่งกางเกงเรียกว่ากางเกงสะดอสีดำ โปกศึระชะด้วยผ้าฝ้ายสีขาว ทั้งชายและหญิงสะพายย่ามแดง เรียกว่า ถงปา นอกจากนี้ การแต่งกายยังสามารถแต่งกายตามสมัยนิยม หรือโอกาสในการแสดงได้

หน้าที่และความหมายของการขับลื้อ

1. การขับลื้อเชิญเทวดา ชาวลื้อเชียงคำมีอาชีพทางการทำนา ทำสวน มีจารีตประเพณีนับถือผีต่างกันเพียงเล็กน้อย เช่น ลื้อเมืองพง นับถือผีกินหมู ส่วนลื้อบางพวกนับถือผีกินวัวต่างแยกกันอยู่ เป็นหมู่บ้านตามประเภทของผีที่ตนนับถือ แต่ลื้อทุกเผ่าเหล่านี้ นับถือศาสนาพุทธพร้อมกันกับนับถือผี ขนบธรรมเนียมการเลี้ยงผีเมือง 3 ปีต่อหนึ่งครั้ง เครื่องเซ่นใช้หมู เริ่มทำพิธีในเดือน 7 หรือเดือนพฤษภาคม มีการเล่นการพนัน ปิดเฉลวที่ประตูหมู่บ้าน 3 วัน เรียไรเงินจากชาวบ้านทุกครอบครัวนำไปซื้อหมูตัวใหญ่ทำการฆ่า ต้มให้สุก นำไปเซ่นผีที่นับถือของตนที่ศาลเจ้าข้างหมู่บ้าน เสร็จแล้วเอาเลี้ยงกันในที่นั้นจนหมด ไม่ยอมให้เหลือกลับไปบ้าน งานนี้จะเป่าปี่ตีฆ้อง อัญเชิญผีเมือง เข้าทรงหญิงซึ่งถือเป็นที่นั่งแล้วไต่ถามถึงความ เป็นไปของบ้านเมืองและเหตุการณ์อนาคต ซึ่งเกี่ยวกับ

ผลประโยชน์ของเขา กำหนดงานเลี้ยงผีของชาวลื้อบางพวกปีละครั้ง บางเมือง 2 ปีต่อครั้ง ครั้งละ 3 วัน ลื้อเมืองลำเลียงผีเป็นเวลา 7 วัน ทุก ๆ 3 ปี หนุ่มสาวพากันแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่สวยงาม นำเรือออกพายร้องเพลงขับโต้ตอบกันไปตามลำแม่น้ำ เวลากลางคืนมีการโยนบ่ากอน (ถุงผ้าใส่เมล็ดมะขาม) เล่นไล่จับกันข้างกองไฟกลางลานบ้านทั้งหญิงชาย (Aongsakul, 1999)

การขับลื้อในพิธีเชิญเทวดาประจำเมือง ช่างขับมีหน้าที่ในการขับเพื่อเชิญเทวดาประจำเมือง ผู้ที่เคยปกครองรักษาเป็นนักรบตั้งแต่เป็นมนุษย์บุกกเบิกเมืองที่สิบสองปันนา หลังจากนั้นได้เสียชีวิตลง บุคคลเหล่านี้จะได้รับการยกย่องให้เป็นเทวดาประจำเมือง มีศาลในหมู่บ้านสร้างเป็นรูปเคารพขนาดใหญ่ ตามแต่ความสามารถของคนในหมู่บ้านร่วมกันสร้าง การจัดงานไหว้เทวดาประจำปีจะจัดขึ้นตามความเชื่อและขนบในการเลี้ยงเทวดา มีระยะเวลาและการจัดทำเครื่องสังเวยที่ต่างกัน

2. การขับลื้ออุ้มนเือนใหม่ หรือขึ้นบ้านใหม่ การอุ้มนเือนใหม่ หมายถึงการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ของชาวไทลื้อ ซึ่งถือว่าเป็นการทำบุญที่มีความสำคัญต่อเจ้าของบ้านซึ่งจะเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านดังกล่าวพร้อมกับครอบครัว ดังนั้นต้องมีการประกอบพิธีดำเนินงานเพื่อปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย สร้างความเป็นมงคล และเฉลิมฉลองในการกระทำอันเป็นมงคลดังกล่าว ชาวบ้านที่ได้รับเชิญก็จะเข้าร่วมงานขึ้นบ้านใหม่หรืออุ้มนเือนใหม่ ตามที่เจ้าภาพได้เชิญเข้ามาร่วมงาน

ในการขับลื้อ เจ้าภาพจะเป็นคนจัดเตรียมขันครูประกอบการไหว้ครูก่อนการแสดงขับเรื่อง บ้านใหม่ ก่อนการขับลื้อจะต้องประกอบพิธีช้อนขวัญกลางบ้าน ให้ชาวบ้านช้อนขวัญด้วยสวิงกลางบ้าน นำช้องไว้ที่เอวแล้วเก็บเอาสิ่งที่ช้อนได้ใส่ในช้องนั้น ด้วยวิธีการสมมุติ ให้ความหมายถึงการขับไล่สิ่งชั่วร้ายออกจากบ้านซึ่งสิ่งชั่วร้ายนั้นมากับวัตถุที่นำมาสร้างบ้านบรรยายเรื่องราวของการสร้างบ้าน โครงสร้างของบ้านตั้งแต่การสร้างหลังคาใช้ไม้กั้น ใช้คากั้น สร้างช่อ สร้างเสาบ้าน สร้างตัวบ้าน ซึ่งเป็นการขับเพื่อบรรยายวิธีการสร้างบ้านทั้งหมด เมื่อช้อนแล้วจึงเป็นการขับลื้อ ตั้งแต่เวลาประมาณ 09.00-12.00 น. รูปแบบการขับและการอุ้มนเือนใหม่ดังกล่าวเป็นรูปแบบโบราณที่

ปัจจุบันได้เลื่อนหายไปแล้ว (Nuan Sangsrichan, interviewed April 7th, 2019)

3. การขับลื้ออุ้นลูกแก้ว หรือบรรพชาสามเณร นิยมกระทำการอุ้นลูกแก้วในช่วงเดือนเมษายน เป็นการทำบุญเพื่อเตรียมตัวให้กับผู้ที่บวชเป็นสามเณรในการศึกษาหาความรู้ในพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ได้แสดงความกตัญญูต่อบิดามารดา เพื่อให้ผลบุญานิสงค์ของการบวชต่อพ่อและแม่ ในพิธีดังกล่าวเจ้าภาพจะเชิญช่างขับเพื่อเป็นผู้ขับในการสอนลูกแก้วถึงพระคุณของพ่อแม่ การปฏิบัติตัวเมื่อเข้าสู่ร่มพระพุทธศาสนา ดังนั้นช่างขับจะต้องมีความรู้เรื่องพระธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า บุญคุณของพ่อแม่ และเครื่องประกอบพิธีที่ใช้ในการอุ้นลูกแก้ว และนำมาประยุกต์ใช้กับโวหารการขับ

4. การขับลื้อจิบสาว หรือขับเหยาะสาว เป็นการขับที่มีมาแต่โบราณของคนไทย การขับประเภทนี้จะขับตอนเช้าป่า เรียกว่าขับเถื่อน เพื่อไปหาของป่า ขับตอนทำไร่ ทำสวน เลี้ยงควาย ตอนทำงานค้าขาย เป็นต้น การขับนี้เรียกว่า “ขับเหยาะสาว” ผู้ชายจะเป็นคนขับเพื่อจะเกี่ยวพาราสีหญิงสาวที่ตนพึงพอใจ ด้วยโวหาร และขับโดยใช้เครื่องดนตรีคือ ปี่ 2 เล้า เป่าพร้อมกัน เรียกว่า “ปี่เกี้ยว” เมื่อหญิงสาวพึงพอใจก็จะขับตอบโต้กลับมาหาฝ่ายชายดังกล่าว (Saeng Kaewkantha, interviewed April 7th, 2019)

5. การขับประเภทอื่น ๆ เป็นการแสดงตามงาน หรือโอกาสต่าง ๆ ของผู้ที่เชิญให้ไปแสดง เช่น การแสดงให้กับหน่วยงานภาครัฐ โรงเรียนหรือสถานศึกษาต่าง ๆ การขับดังกล่าวจะใช้ปฏิภาณไหวพริบในการด้นสดเพื่อให้เข้ากับงานและสถานการณ์ในขณะนั้น

6. ลำดับขั้นตอนในการแสดง ประกอบด้วย

1) การฟายครูหรือการไหว้ครู เป็นการสร้างความมั่นใจให้ช่างขับและช่างปี่ โดยเชื่อว่าครูบาอาจารย์จะมาช่วยให้มีสติปัญญาสามารถจดจำคำขับต่าง ๆ ได้

2) เกริ่น เป็นการเตรียมความพร้อมของช่างปี่และช่างขับ โดยช่างปี่จะเป่าปี่เกริ่นทำนองนำเพื่อเป็นการตั้งเสียงให้ช่างขับ เมื่อช่างขับหาระดับเสียงได้ก็จะขึ้นบทเกริ่นของช่างขับว่า “เจ้าเฮยเจ้า . . . เฮย” เพื่อเป็นการเปรียบเทียบกับเสียงปี่

3) ขับ เป็นการเล่าเรื่องราวต่าง ๆ เป็นทำนอง โดยมีปีบรรเลงทำนองคลอการขับไปจนจบเพลง ภาษาที่ใช้ในการขับเป็นภาษาไทยลื้อ

4) เช้ย เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ชมมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการเปลี่ยนวรรคตอนของเนื้อหา ช่างขับจะทิ้งจังหวะให้ปีดำเนินทำนอง โดยผู้ชมสามารถ “เช้ย” เพื่อให้กำลังใจแก่ช่างขับและช่างปี่ ซึ่งผู้ฟังจำเป็นต้องรู้จังหวะในการเช้ย นิยมเช้ยตอนจบลงแต่ละบท

5) บทลงท้าย เป็นการส่งสัญญาณให้รู้ว่าจบเพลง โดยช่างขับจะขับว่า “ก็ยั้งเห . . . นอ” เพื่อให้ช่างปี่ทราบทั้งหมด เนื้อหาที่จะขับแล้ว หรือจบเพลงของช่างขับคนนั้น ๆ แล้ว เพื่อจะได้เปลี่ยนช่างคนใหม่ต่อไป

6) ก่อนที่ช่างขับคนใหม่จะขับ ช่างปี่ก็จะเกริ่นเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของช่างปี่ และช่างขับ เมื่อช่างขับหาระดับเสียงได้ ก็จะขึ้นบทเกริ่นของช่างขับว่า “เจ้าเฮยเจ้า . . . เฮย” เพื่อเป็นการเทียบเสียงกับปี่ และมีลำดับการแสดงในขั้นตอนต่าง ๆ เหมือนกับช่างขับคนแรก (Phra Nakorn Phanyawachiro (Prangrid), 2011)

7) จบ เป็นการยุติการขับทั้งหมด เมื่อช่างขับได้ขับเรื่องราวต่าง ๆ จนจบเนื้อหาหรืองานได้เสร็จสิ้นแล้ว ก็จะยุติการขับทั้งหมด (Foosri, n.d.)

สรุปผลและอภิปรายผล

การขับลื้อ เป็นศิลปะการแสดงทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ บ่งบอกความเป็นลื้อได้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อจะอาศัยอยู่ในพื้นที่ใดบนโลกนี้ก็ตามจะนำเอาความเป็นไทยลื้อคงอยู่รักษาและพัฒนาให้เข้ากับสังคมอย่างเด่นชัดท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมและบริบทรอบข้าง เป็นการรักษาความเป็นไทยลื้อที่อยู่ในการขับลื้อ คือ ภาษาพูดที่ใช้การสื่อสารกันเฉพาะกลุ่ม แต่ให้เป็นทำนองหรือบทด้วยกลอนรูปแบบใดก็ได้แต่ให้มีความสัมผัสคล้องจอง (Mesa Somrit, interviewed April 7th, 2019) การไม่บังคับรูปแบบกลอนจึงทำให้สามารถพัฒนาการขับลื้อในรูปแบบต่าง ๆ ของช่างขับให้เข้ากับเครื่องดนตรีที่เรียกว่าปี่ลื้อได้อย่างลงตัวทั้งทำนองเพลงและเสียงคนขับ

ปีลื้อ เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการขับให้เกิดความไพเราะ ช่างปีจะเอาปีตัวเมียให้กับช่างขับที่เป็นหญิง ปีตัวผู้เป็นปีเป่า ประกอบการขับของผู้ชาย พบในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ในบ้านนาช่างใต้ แขวงน้ำบัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบการเป่าปีที่เรียกว่า ปีเกี้ยว โดยใช้ปีตัวผู้และตัวเมียเป่าพร้อมกันทั้งสองเลา ส่งผลต่อรูปแบบการแสดงคือการเป่าปีเกี้ยว ช่างขับจะต้องนั่งด้านหลังปี แต่การเป่าปีรูปแบบของเชียงคำ ปีจะอยู่ทางด้านซ้ายของช่างขับ การขับแต่ละครั้งนิยมขับเป็นเรื่องราวโดยให้ช่างขับ ขับในเรื่องของตนเองให้จบเรื่องจึงจะสามารถเริ่มขับใหม่สำหรับช่างขับ คนต่อไป

รูปแบบการขับลื้อของอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ประกอบด้วย 3 รูปแบบ คือ (1) รูปแบบการขับลื้อที่ได้รับการสืบทอดมาจากลื้อในเมืองเชียงตุง สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และเมืองคอบ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว รูปแบบการขับลื้อที่มาจากสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นกลุ่มช่างขับที่มีจำนวนมากในจังหวัดพะเยาในปัจจุบัน (2) รูปแบบการขับลื้อที่ได้รับการสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษที่อพยพมาจากสิบสองปันนา และเรียนรู้เพิ่มเติมในสื่อออนไลน์ (3) รูปแบบการขับลื้อแบบบูรณาการที่ปรากฏเฉพาะในจังหวัดพะเยา การขับลื้อประเภทนี้เกิดจากการปรับตัวของช่างขับรุ่นใหม่ และมีองค์ความรู้ในด้าน การเรียนการสอน ของนายวิชัย ศรีจันทร์ ได้ปรับรูปแบบโดยการนำเอาคำภาษาไทยที่สามารถสื่อสารให้กับคนนอกเหนือจากไทยลื้อได้เข้าใจง่ายขึ้น โดยเน้นการใช้ภาษาไทยผสมผสานกับภาษาไทยลื้อ และการแต่งคำด้วยรูปแบบของกลอน 8 ในการใช้สัมผัสให้ง่ายแก่การเข้าใจ จึงได้รับเกียรติในการแสดงในเวทีระดับประเทศและต่างประเทศ เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีน เมืองสิบสองปันนา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

รูปแบบการขับลื้อของบ้านนาช่างใต้ แขวงน้ำบัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นการขับลื้อที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากครอบครัวซึ่งเป็นครอบครัวช่างขับ แต่การบรรเลงปีประกอบการแสดง โดยช่างปีภายในหมู่บ้าน ลักษณะเด่น คือ ใช้ปี 2 เลา ประกอบการแสดงเรียกว่าปีเกี้ยว

ในการแสดงทั้ง 2 พื้นที่ เป็นการบ่งบอกถึงความเป็นไทยลื้อทางด้านภาษา การแต่งกาย ศิลปะการแสดง กระบวนการในการ

ขึ้นชั้นครูก่อนทำการแสดง การถ่ายทอด รวมถึงอุปกรณ์ที่ใช้ พัด ปี และการแต่งกายแบบไทยลื้อ ที่มีส่วนร่วมและแสดงความเป็นตัวอย่างเด่นชัด ดังนั้นจึงสรุปว่าการรื้อฟื้นและปรับตัวของศิลปะการแสดงกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ กรณีศึกษา การขับลื้อ ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและสิ่งแวดล้อมของแต่ละพื้นที่

การรักษาส่งเสริมความเป็นชาติพันธุ์มีการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิตของช่างขับและช่างปี เป็นการศึกษารับรู้ตลอดชีวิตด้วยการทดลอง ปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมตามรูปแบบของปรัชญาการศึกษาพัฒนาการ (Progressivism) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ เกิดการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาตามองค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรม มีการปรับปรุงรูปแบบการแสดงใหม่อยู่เสมอให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบัน และได้รูปแบบการแสดงที่แตกต่างไปจากเดิมภายใต้โครงสร้างของรูปแบบการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา (Progressivism, n.d.)

การขับลื้อ เป็นการขับที่สามารถขับร้องได้ตามสถานการณ์วิธีการนี้เรียกว่าต้นสด ขับลื้อสามารถพัฒนารูปแบบการแสดงออกไปได้อีกหลายทาง ได้แก่ ในการปรับรูปแบบวรรคตอนของการขับร้อง เช่น กลอนแปด กลอนสี่ แต่ยังคงอยู่ในทำนองเพลงเดิมดนตรีขับลื้อสามารถนำมาบูรณาการเข้ากับเครื่องดนตรีสากลได้เพื่อใช้ในการขับร้องและประกอบการแสดงในงานต่าง ๆ แม้แต่การนำกลองพื้นบ้านมาตีประกอบการขับลื้อก็ได้ นอกจากนี้ยังสามารถทำการปรับเปลี่ยนจากการแสดงแบบนั่งมาลุกขึ้นยืนร้องและรำรำไปพร้อมกันได้อีกด้วย ซึ่งทั้งหมดต้องมีพื้นฐานมาจากการขับลื้อแบบดั้งเดิมก่อนการนำมาบูรณาการเพราะในอดีตการขับลื้อดังกล่าว สามารถนำมาขับในชีวิตประจำวันเพื่อสร้างความบันเทิงระหว่างการทำหาของป่า และการจับสวหรือเกี่ยวพาราตี

การรื้อฟื้นขับลื้อของอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เมื่อวิเคราะห์ตามโครงสร้างหน้าที่นิยมของ Talcott Parsons เป็นการใช้ระบบวัฒนธรรมในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ความเป็นไทยลื้อเข้าด้วยกัน โดยใช้แนวคิดเรื่องความจำเป็น 4 ด้าน คือ การปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ทางสังคมของจังหวัดพะเยา ตามยุคสมัยและเศรษฐกิจทางสังคม รวมถึงการปรับตัวให้เข้า

กับท้องถิ่นเกิดความกลมกลืนในวัฒนธรรมและหลอมหลวมเป็นหนึ่งเดียวของความเป็นไทลื้อจนกลายเป็นกลุ่มวัฒนธรรมที่เข้มแข็งที่สุดของอำเภอเชียงคำ โดยมีเป้าหมาย (Goal Attainment) คือ สร้างความเป็นตัวตนของไทลื้อให้เกิดการยอมรับ โดยการสร้างระบบการเรียนการสอน การถ่ายทอดการขับลื้อจากคนรุ่นก่อนสู่คนรุ่นปัจจุบันให้ขับลื้อได้ นำไปแสดงในงานสำคัญต่าง ๆ ของไทลื้อ เมื่อพบจุดอ่อนหรือข้อบกพร่องจึงทำการแก้ไขโดยการบูรณาการ (Integration) องค์ความรู้ของตนที่ได้รับกับองค์ความรู้ทางด้านภาษาไทยหรือภาษาปัจจุบันสร้างเป็นบทกลอน ทำนอง เพื่อให้ง่ายต่อการเรียนการสอน การถ่ายทอด และการเรียนรู้ทั้งครูและผู้เรียน รวมถึงสื่อสารให้กับคนอื่นได้เข้าใจง่ายขึ้น โดยที่ยังคงรักษารักษาวัฒนธรรม สนับสนุนการขับลื้อของกลุ่มชาติพันธุ์และสร้างรายได้ให้กับชุมชนและนักแสดงเป็นแรงจูงใจในการดำเนินงาน ในขณะที่เดียวกันการขับลื้อของบ้านนาอาจได้ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เน้นการธำรงรักษาการขับลื้อที่ตนเองได้รับการถ่ายทอดจากครอบครัวโดยที่ไม่ได้เกิดการถ่ายทอดให้กับรุ่นต่อไป แต่การธำรงรักษานี้ยังคงอยู่ในกลุ่มของครอบครัวที่เป็นนักแสดงขับลื้อ เกิดการปรับตัวนอกจากการขับลื้อแสดงในงานหรือประเพณีของหมู่บ้านก็นำเอาการแสดงขับลื้อมาแสดงต้อนรับนักท่องเที่ยวเพิ่มเติม เพื่อเป็นการสนับสนุนการขับลื้อและสร้างรายได้ให้กับนักแสดงต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการศึกษาด้านดนตรีของการขับลื้อแล้วนำมาสร้างสรรค์เป็นผลงานทางวิชาการประเภทนวัตกรรมการศึกษา คำขับเพื่อสร้างเป็นนวัตกรรมการสื่อสารให้คนทั่วไปได้เข้าใจและรับรู้ซึ่มีศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างเข้าใจ นอกจากนี้ควรมีการศึกษาด้านวรรณกรรมที่ใช้ในการขับลื้อและสืบทอดจนมาถึงในปัจจุบันเพื่อปรับมาเป็นการเรียนการสอน และการถ่ายทอดให้กับเยาวชนและผู้สนใจต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

การรื้อฟื้นของศิลปะการแสดงกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ กรณีศึกษา การขับลื้อเป็นโครงการย่อยภายใต้โครงการบูรณาการวิจัย 1 คณะ 1 โมเดล คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ปีงบประมาณ 2562 เรื่อง การพัฒนาแนวทางการบริหารโครงการวิจัย

กรณีศึกษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทลื้อในจังหวัดพะเยา และไทลื้อแขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ขอขอบพระคุณคณะผู้บริหารโครงการและผู้ร่วมดำเนินโครงการทุกท่าน

References

- Aongsakul, S. (1999) *Encyclopedia of Thai culture (Northern) Book 12 Cultural Encyclopedia Foundation (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 12 มุลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมงคลเฉลิมพระเกียรติพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542)*, Bangkok: The Siam Commercial Bank, Limited. (in Thai)
- Apakom, R., et al. (2000) *Thai Lue (ไทลื้อ)*, Bangkok: Ministry of Culture, Chiang Mai Bangkok. (in Thai)
- Foosri, W. (n.d.) *The book of social sciences, religion and culture, the history of Thai Lue singing (หนังสืออ่านประกอบกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมประวัติความเป็นมาของการขับลื้อ)*, Phayao: Anuban Chiangkham School (Wat Prathat Sobwan) Primary Educational Service Area 2. (in Thai)
- Inthaniwet, A. (2014) *The study of collecting in cultural knowledge in "Khab Lue" (การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม เรื่อง "ขับลื้อ")*, Bangkok: Ministry of Culture. (in Thai)
- Kongmongkon, N. (2006) *Khab Lue: A case study of Chiang Kham district and Chiang Muan district, Phayao province (ขับลื้อ: กรณีศึกษาอำเภอเชียงคำและอำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา)*, Master's thesis, Kasetsart University. (in Thai)
- Phra Nakom Phanyawachiro (Prangrid), et al., (eds.). (2011) *Thai Lue ways, Sipsongpanna (วิถีไทลื้อ เมืองสิบสองพันทนา)*, Chiang Mai: The Project of Establishing Buddhist Center Study in Neighbors Mahachulalongkomrajavidyalaya University Chiang Mai Campus. (in Thai)
- Setthaku, R. (2014) *The Sipsongpanna Chronicle during World War II (คำวเล็กลองสิบสองแลเจ้าแผ่นดินตนชื่อเจ้าหม่อมผาดางนอรแรแลยี่วลื้อ: บันทึกประวัติศาสตร์สิบสองปันนามสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2)*, *Journal of Fine Arts*, vol. 5, no. 1, pp. 125-158, Available: <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/fineartsJournal/article/view/77238/61991> [15 October 2019] (in Thai)
- Sirasuntom, P. (2013) *Concept, theory and technique for social development practice (แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์เพื่อพัฒนาสังคม)*, Bangkok: Chulalongkorn University. (in Thai)

Tapang, R. (2017) Music and Thai Lue ethnic plays at Chiang Kham (ดนตรีและการละเล่นชาติพันธุ์ไทลื้ออำเภอเชียงคำ), *Journal of Arts and Culture Chiang Mai Rajabhat University*, vol. 2, no. 1, pp. 57-69. (in Thai)

Progressivism (ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม). (n.d.) Available: https://www.baanjomyut.com/library_2/educational_philosoph/05.html?fbclid=IwAR26q8PhmwiT2daesm70y-wQ3yt_qIHblO4lUa5RDhitzXWwIbNun0H1-vA [8 October 2019] (in Thai)

Interviewer

Buatong Petdara, interviewed March 14th, 2019

Jarat Somrit, interviewed April 7th, 2019

Mesa Somrit, interviewed April 7th, 2019

Nuan Sangsrichan, interviewed April 7th, 2019

Prasert Krathat, interviewed April 7th, 2019

Prasert Krathat, Srida Kaewsangthong, Buatong Sangthong, interviewed April 7th, 2019

Saeng Kaewkantha, interviewed April 7th, 2019

Srida Kaewsangthong, interviewed April 7th, 2019

Yothin Khamkaew, interviewed April 7th, 2019

Yothin Khamkaew, interviewed December 14th, 2019